

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/aparat-bezpieczenstwa/88064,Wiktor-Herer-podpułkownik-UB-doradca-Solidarnosci.html>

Wystawa IPN Twarze warszawskiej bezpieki, 2007 r.

BIOGRAM / BIOGRAFIA

Wiktor Herer - podpułkownik UB, doradca „Solidarności”

Autor: PRZEMYSŁAW BENKEN 20.12.2021

Urodził się 19 stycznia 1920 r. w Czerniowcach na Bukowinie. W 1920 r. jego rodzina przeniosiła się do Lwowa. W 1934 r. wstąpił do komunistycznej organizacji młodzieżowej „Pionier” i jeszcze w tym samym roku został zatrzymany przez policję przy rozrzucaniu ulotek, za co usunięto go z gimnazjum.

W roku 1935 stanął też przed sądem dla nieletnich, ale został uniewinniony. Następnie wyjechał do Warszawy, gdzie uczęszczał do prywatnego liceum. W latach 1935–1938 angażował się w działalność Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej, za co w 1936 r. na sześć tygodni trafił do aresztu. W 1938 r. powrócił do Lwowa, gdzie bezskutecznie aplikował na studia.

Student ekonomii sowieckiej

Po wybuchu II wojny światowej i wkroczeniu oddziałów Armii Czerwonej do Lwowa Herer został studentem Wydziału Rolnego Politechniki Lwowskiej (przekształconej we Lwowski Instytut Politechniczny), z którego w 1940 r. przeniósł się na Wydział Ekonomiczny Instytutu Handlu Sowieckiego we Lwowie. Ponadto w latach 1939–1940 był kierownikiem klubu dzielnicowego dla młodzieży robotniczej oraz sekretarzem biura Wszechzwiązkowego Leninowskiego Komunistycznego Związku Młodzieży (Komsomołu) na Wydziale Rolnym Politechniki Lwowskiej. Po ataku III Rzeszy na ZSRS ewakuował się na wschód. Przebywał krótko w obwodzie charkowskim, po czym w październiku 1941 r. znalazł się w Tyflisie, gdzie do 1943 r. studiował na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu im. Józefa Stalina.

Wiktor Herer (1920-2003)

Politruk

Po ukończeniu studiów, ale jeszcze przed zdaniem egzaminów dyplomowych, Herer zgłosił się w lipcu 1943 r. na ochotnika do formowanej wówczas 1. Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki i 15 sierpnia nadano mu stopień chorążego w korpusie oficerów oświatowych. Od sierpnia do października 1943 r. służył jako zastępca dowódcy plutonu gospodarczego w 4. Zapasowym Pułku Piechoty. Następnie był zastępcą ds. politycznych dowódcy baterii artylerii w Ośrodku Szkolenia Artylerzystów w Tambowie. Od stycznia 1944 r. do marca 1945 r. pełnił funkcję instruktora propagandy kolejno w 9. Pułku Piechoty 3. DP, 3. Pułku Artylerii Lekkiej oraz 3. Zapasowym Pułku Piechoty 1. Armii Wojska Polskiego. W grudniu 1944 r. wstąpił w szeregi Polskiej Partii Robotniczej. W marcu 1945 r. został awansowany na instruktora politycznego 4. DP, w której służył do lipca 1945 r. (w maju otrzymał stopień porucznika), po czym wraz z jednostką przybył do Warszawy. Dywizja stała się rdzeniem formowanego Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, a Hererowi powierzono stanowisko starszego instruktora Zarządu Polityczno-Wychowawczego.

W „bezpieczeństwie”

10 września 1945 r. Herer został pracownikiem Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Doszło do tego zapewne dzięki nawiązanej w latach trzydziestych we Lwowie znajomości z Julią Brystiger. Już po upływie trzech dni mianowano go zastępcą kierownika Wydziału IV Departamentu V MBP, odpowiedzialnego za rozpracowywanie organizacji młodzieżowych. Wkrótce potem, w styczniu 1946 r., Herer otrzymał awans na stopień kapitana. Służba w MBP była jednym z ważniejszych rozdziałów jego biografii. Bez wątpienia okazał się on dla aparatu bezpieczeństwa cennym pracownikiem ze względu na swe poglądy polityczne i bardzo dobre, jak na pierwsze lata po wojnie, wykształcenie. W tym czasie oprócz znajomości ekonomii mówił biegle po rosyjsku i ukraińsku, znał również język francuski i niemiecki. Powierzone zadania wykonywał na tyle dobrze, że 10 maja 1946 r. został p.o. naczelnika Wydziału IV Departamentu V MBP (pełnoprawnym naczelnikiem został 1 stycznia 1949 r.). W grudniu 1946 r. awansowano go na stopień majora. Pełniąca obowiązki dyrektora departamentu płk Brystiger uważała go za jednego ze swych najzdolniejszych podwładnych i utrzymywała z nim prywatne kontakty jeszcze wiele lat po odejściu na emeryturę.

Sprawa „Zośki” i śmierci „Anody”

Jednym z głównych zadań mjr. Herera było uniemożliwienie prowadzenia „działań antypaństwowych” młodym żołnierzom zbrojnego podziemia niepodległościowego. Efektem żmudnego procesu rozpracowywania tych środowisk było m.in. aresztowanie 79 podejrzanych osób z byłego batalionu Armii Krajowej „Zośka”, do czego doszło na przełomie roku 1948 i 1949 oraz na początku 1950. Herer odgrywał w tych wydarzeniach znaczącą rolę, gdyż koordynował działania pracowników Wydziału IV, a także osobiście przesłuchiwał aresztantów. Za sukcesy w pracy operacyjnej 18 lipca 1949 r. mianowano go podpułkownikiem.

Lata dziewięćdziesiąte były dla niego trudnym okresem, gdyż stanął wówczas przed koniecznością rozliczenia się ze zbrodni z czasów służby w MBP. W 1991 r. wszczęto śledztwo prokuratorskie w sprawie ustalenia okoliczności śmierci Jana Rodowicza, które zostało umorzone w styczniu 1995 r. Wznowione jeszcze w tym samym roku, umorzono ponownie w 1996 r.

Według relacji osób przesłuchiwanym Herer nie stosował wobec nich przemocy fizycznej, a jedynie perswazję słowną i manipulacje psychologiczne. Nie oznaczało to jednak, że aresztanci nie byli w toku śledztwa bici. Herer zlecał to funkcjonariuszom niższego szczebla. Przesłuchania miały z góry określony przebieg i sprowadzały się do zmuszenia podejrzanych, aby przyznali się do stawianych im arbitralnie zarzutów, które często bywały nieprawdziwe. W przypadku oporu pracownicy aparatu bezpieczeństwa stosowali dotkliwie represje.

Najbardziej znaną sprawą prowadzoną przez Herera było dochodzenie przeciwko Janowi Rodowiczowi ps. „Anoda”. Rozkaz aresztowania weterana Szarych Szeregów i Powstania Warszawskiego, wówczas studenta Politechniki Warszawskiej, Herer wydał 24 grudnia 1948 r. Rodowicz nie wyszedł żywy z aresztu wewnętrznego MBP. Do jego śmierci doszło 7 stycznia 1949 r. w bardzo kontrowersyjnych okolicznościach. Według Herera więzień miał wykorzystać nieuwagę prowadzącego go na przesłuchanie oficera i wyskoczyć przez okno z czwartego piętra, w wyniku czego zginął na miejscu. Zdaniem Herera było to samobójstwo. Funkcjonariusz nie przyznawał się do tego, by „Anoda” był w toku śledztwa bity, aczkolwiek istniały poszlaki wskazujące na to, że mógł mijać się z prawdą, co jednak nigdy nie zostało udowodnione ponad wszelką wątpliwość.

Znów ekonomia „socjalistyczna”

1 listopada 1950 r., w związku z reorganizacją struktur Departamentu V MBP, Herera mianowano naczelnikiem Wydziału I. Funkcję tę sprawował do 31 grudnia 1951 r., po czym 10 stycznia 1952 r. został zwolniony z MBP i przekazany do dyspozycji Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego. Stało się tak z uwagi na poważne problemy kadrowe w Zespole Wojskowym PKPG. Herer, który od 1947 r. studiował ekonomię w Szkole Głównej Planowania i Statystyki, w 1948 r. zdał egzaminy uzupełniające i uzyskał dyplom. Był także przez kilka miesięcy 1949 r. asystentem w Katedrze Ekonomii Politycznej w Szkole Partyjnej przy KC PZPR.

W 1951 r. Herer zdobył na SGPiS tytuł magistra ekonomii, a 18 czerwca 1960 r. na Wydziale Ekonomii Politycznej UW obronił rozprawę doktorską. W PKPG, którą w 1957 r. przekształcono w Komisję Planowania Gospodarczego przy Radzie Ministrów, pracował od 16 stycznia 1952 do 31 lipca 1966 r., pełniąc w niej m.in. funkcję dyrektora zespołu rolnictwa. Następnie 1 sierpnia 1966 r. został przeniesiony służbowo do Instytutu Planowania przy Komisji Planowania Gospodarczego, którego został wicedyrektorem.

Rewizjonista i zbowidowiec

Charakterystycznym rysem resortowej kariery Herera była rozpoczęta w drugiej połowie lat sześćdziesiątych otwarta krytyka niektórych aspektów polityki PZPR. Pomimo że był członkiem partii, wyrażał niezadowolenie z rozwiązań forsowanych przez komunistycznych decydentów w rolnictwie. Kosztowało go to w 1966 r. utratę intratnego stanowiska w Komisji Planowania Gospodarczego. Został także przeniesiony służbowo do Instytutu Planowania, co uważał za wyraźny przejaw antysemityzmu. Wprawdzie w tym okresie nie pozwolił sobie na jawny sprzeciw wobec polityki władz, jednak funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa odnotowali szereg jego „nieodpowiednich” wypowiedzi, które padły podczas jego rozmów prywatnych. Z tych powodów w 1969 r. Herer przeżył upokorzenie, jakim było usunięcie go z Rady Naukowej Zakładu Rolnictwa PAN. Ponadto przez pewien czas uniemożliwiono mu wyjazdy na sympozja naukowe do Francji.

Po odsunięciu od władzy Gomułki Herer zaprzestał ostrej krytyki poczynąń nowej ekipy. Taka postawa wynikała najprawdopodobniej z koncyliacyjnej polityki Edwarda Gierka wobec środowisk naukowych i twórczych, które komuniści starali się pozyskać. Efektem było m.in. nadanie Hererowi w roku 1973 tytułu profesora nadzwyczajnego i odznaczenie go sześć lat później Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Oprócz tego we wrześniu 1977 r. został członkiem zwyczajnym ZBoWiD z uwagi na służbę w „odrodzonym Wojsku Polskim” i „walkę zbrojną o utrwalenie władzy ludowej”, czemu poświęcał się w sumie przez dwa lata i dwa miesiące.

W „Solidarności” poza PZPR

Krytyka niektórych aspektów polityki rządów komunistycznych miała ponownie miejsce w przełomowym dla PRL okresie 1980–1981. W 1980 r. Herer został członkiem „Solidarności”, a rok później usunięto go z PZPR za krytykowanie decyzji o wprowadzeniu stanu wojennego. Jednak uczyony do końca nie odciął się od swych ideologicznych korzeni, ponieważ jako doradca ds. ekonomicznych zdecydowanie opowiadał się za reformowaniem niewydolnego systemu, a nie za jego całkowitym odrzuceniem.

Przeszłość Herera budziła zastrzeżenia części działaczy „Solidarności”. Niektórych z nich, jak np. Wiesława Chrzanowskiego, były funkcjonariusz osobiście przesłuchiwał. Zdemaskowanie resortowej przeszłości Herera nie przyczyniło się do jego marginalizacji w środowisku „Solidarności”. Jako ekspert w sprawach ekonomicznych miał wkład w formułowanie programu Związku w tym zakresie. Brał udział w debatach organizowanych przez opozycję, a także był współautorem analiz przedstawiających sytuację gospodarczą kraju. Wraz z Władysławem Sadowskim publikował w „Tygodniku Solidarność” artykuły poświęcone kwestiom ekonomicznym, w których krytykowano nietrafne działania rządu.

W zapleczu ekipy Jaruzelskiego

Apogeum działalności Herera w „Solidarność” przypadło na rok 1981, jednakże po wprowadzeniu stanu wojennego uległa ona zawieszeniu. 15 lutego 1982 r. Herer rozpoczął pracę w Instytucie Gospodarki Narodowej. Instytucję tę utworzono 30 grudnia 1981 r. na mocy zarządzenia Prezesa Rady Ministrów Wojciecha Jaruzelskiego. Herer pracował w niej bez żadnych incydentów aż do jego przekształcenia w 1989 r. w Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych. Po czerwcu 1989 r. współpracownicy tworzącego się rządu Tadeusza Mazowieckiego prowadzili z nim konsultacje w sprawie planowanej transformacji ustroju.

30 czerwca 1992 r. Wiktor Herer odszedł na emeryturę, jednak w dalszym ciągu pracował naukowo. Lata dziewięćdziesiąte były dla niego trudnym okresem, gdyż stanął wówczas przed koniecznością rozliczenia się ze zbrodni z czasów służby w MBP. W 1991 r. wszczęto śledztwo prokuratorskie w sprawie ustalenia okoliczności śmierci Jana Rodowicza, które zostało umorzone w styczniu 1995 r. Wznowione jeszcze w tym samym roku, umorzono ponownie w 1996 r. Jako były funkcjonariusz UB

Herer utracił 7 kwietnia 1995 r. uprawnienia kombatanckie. Zmarł w Warszawie 24 marca 2003 r.

COFNIJ SIĘ